

useljnika ne budu izjednačeni s domaćim stanovništvom. Ipak, jedno ostaje jasno: kulturna različitost može i mora biti osnova slobode i jednakosti. Obratno, sistemi ekonomske i političke dominacije zahtijevaju nejednakost u društvu i asimilaciju kultura. To ova knjiga pokazuje krajnje uvjerljivom argumentacijom.

Vjeran Katunarić

RUDI SUPEK

GRAD PO MJERI ČOVJEKA

Naprijed, Zagreb, 1987.

Proces urbanizacije aktualan je danas više no ikad. Nažalost, sve češći imperativ kvantiteta dovodi do gradnje spavaonica i »krletki« u kojima čovjek neće živjeti nego »stanovati«. Kada su naši stari gradili za sebe, prije gradnje stavljali su četiri kamena na mjesta gdje je trebala stajati kuća. Ako se nakon dan-dva ispod kamenja nisu nastanile životinje, nije ni čovjek gradio na tom mjestu, jer ako ne mogu one tu živjeti, kako može ČOVJEK. Danas toga više nema. Štaviše, čovjeku se oduzima i taj posebni životni prostor, smješta ga se u montažne betonske blokove i tako mu se daje »mogućnost« da egzistira.

Neposredni poticaj za ovu knjigu bio je sam pojam »grad po mjeri čovjeka«, koji se pojavio na urbanističkoj konferenciji o planiranju naselja Mišeluk kod Novog Sada, održanoj 1980. g. Budući da konferencija nije rasvijetlila što bi se pod tim pojmom podrazumijevalo, dr Rudi Supek nastoji da odgovori na taj izazov. Autor knjigom osvjetljava probleme suvremenog urbanizma vezane uz socijalnu integraciju pojedinca u društvenu

zajednicu. Na samom početku knjige autor nam skreće pažnju na dva bitna pojma — pojam stanovanja i pojam prebivanja. Preko kulturno-antropološkog pristupa želi se predočiti razlika između tih pojmova. Do kada je čovjek prebivao u svom domu i kada je počeo stanovati, teško je odrediti, jer stanovanje ne znači iščekavanje prebivanja. Ako je čovjek po prirodi litalica i čovjek od akcije, tada se on može osloboditi prostorne vezanosti i skučenosti, ali samo uz cijenu skupe tehnologije koja ga čini zavisnim i koja je negacija njegove slobode. »Što znači sloboda, ako se vi okrećete kao kuglica u lutrijskom bubnju i ne slutite u kojem ćete se pretincu zaustaviti?« (str. 17.)

Stvaranje i razaranje kroz povijest, od nomadskog života do industrijalizacije i otuđenosti, imalo je znatan odraz na čovjeka. Širenje gradova i industrije dovodilo je do urbanizacije i sve većeg razaranja i uništavanja prirode, koje danas ne zna za granicu. Na primjeru »kraha« New Yorka autor nastoji pokazati sav »sjaj i bijedu velegrada«. On kaže: »Grad koji kao stvaralački čin ispunja čovjeka osjećajem moći i ponosa, ali koji ga svojim dimenzijama ujedno prerasta i čini sićušnim, izgubljenim. Grad koji osvaja, ali prignječuje« (str. 47.) Drugi primjer koji autor navodi jesu »Tornjevi tjeskobe u Parizu« koji su trebali donijeti »novo umijeće života«, a donijeli su suprotne efekte — od usamljenosti i psihosomatskih neugoda do pojačanih poteškoća u društvenim odnosima.

Sve su to znakovi ovog vremena koji ukazuju da je potrebno ukrotiti megalomanske težnje ka gigantizmu i vratiti se na početak. I to onaj početak koji čovjeka vraća ljudskost, gradu dušu, prirodi život. Takvim humanističkim idejama bavili su se

teoretičari »Nove urbane politike«. Oni su nastojali oživjeti grad kao kolektivnu stvarnost, kao mjesto društvene integracije ili kohezije. A jedan od prvih elemenata ljudske integracije u gradu je ulica. Nju je trebalo rehabilitirati, jer je bila građena, po principima modernog urbanizma, tako da postane »kanal za automobile«. Zatim bi trebalo iz grada ukloniti segregaciju koja je nastala kao posljedica klasnih imovinskih odnosa. Treba težiti integraciji raznih društvenih slojeva stanovništva u gradu.

Vodi li ova politika stvaranju »grada po mjeri čovjeka«? Budući da je čovjek prije svega biće zajednice, *zoon politikon*, to će pojam »grad po mjeri čovjeka« značiti »grad po mjeri određene društvene zajednice čovjeka«, što nužno uključuje ne samo biološke, nego prije svega društvene i kulturne kriterije. To znači da grad pretpostavlja stvaralački dijalog između urbanog prostora i građanina. Međutim, u tom odnosu čovjek postaje rob tehnološkog vremena koje mu ne ostavlja mnogo mjesta za individualno doživljavanje. Vrijeme ne dolazi iz čovjeka, niti prolazi kroz njega, već je čovjek ubačen u njega kao u neku bujicu. Čovjek je »gonjen« tim vremenom. To znači da je temporalnost način doživljavanja vremena od strane čovjeka koji se svakodnevno, tjedno i mjesečno kreće kroz svoj gradski prostor. Čovjek, živeći u njemu, nastoji se s njime identificirati. Grad mora biti strukturiran po mjeri njegova života jer doživljaj vremena mora odgovarati nekim idealnim normama čovjekovog kretanja u vremenu.

Na kraju knjige, autor govori o socijalnoj integraciji u urbanom prostoru. Taj problem se razmatra sa dva osnovna stajališta — preko obli-

ka društvene integracije i oblika simboličke identifikacije. Problematika socijalne integracije u urbanom kontekstu neminovno je vezana za izgradnju novih »naselja bez duše«. Jedan od osnovnih razloga za planiranje tih naselja jest kvantitet — gustoća i nabijenost ljudi, građevina i zbivanja, što dovodi do razvoja specifičnih *urbanih* interakcija, »bolesnih« i »krunjih«, u kojima se susreću ljudi koji se ne poznaju, te su njihovi kontakti površni i formalni.

Do takve krize socijalne integracije dovodi raspadanje tradicionalnih oblika integracije, što je ujedno posljedica porasta životnog standarda velike mase ljudi, koji im omogućuje da zadovolje svoje parcijalne želje bez ulaženja u kompromise. Takav vid socijalne dezintegracije uzrokovao je dijelom i suvremenom podjelom rada, čija je direktna posljedica iščezavanje uloge roditelja (»nevidljivi otac«). Istovremeno, s »odbacivanjem očeva«, dolazi do obrata u vrijednosnom odnosu, do otuđenja i njegovih duševnih izraza: tjeskobe i agresivnosti. Gubljenje tradicionalnog značaja obitelji kao daljnju posljedicu ima pridavanje sve većeg društvenog značaja djeci, omladini, školovanju, starim i usamljenim ljudima. Kao reakcija na život u »usamljenoj gomili«, omladina danas u velegradovima pokušava oživjeti one stare oblike porodice, kakva je postojala kod nas u velikim zadružnim porodicama. To je spontani otpor protiv moderne privatizacije i ujedno znači težnju za re-socijalizacijom čovjeka, za njegovom stvarnom integracijom u kolektivni život.

Kao logični nastavak prethodne autorove knjige *Ova jedina zemlja*, ovaj rad predstavlja značajan impuls suvremenom sociološkom promišljanju odnosa čovjeka i grada. Ekspan-

zijom ekološke svijesti higijena čovjekovog življenja dobiva novu dimenziju. Novi duh u arhitekturi uvažava tendencije biourbanizma, a suvremena znanost ih potvrđuje ukazujući na nužnost uspostavljanja harmonije čovjeka i prirode. Grad u takvom odnosu predstavlja medij povratka iskonskom i sudbinskom skladu čovjeka sa samim sobom.

Julijana Pavlović

Ivan Kuvačić

OBUZDANA UTOPIJA

Naprijed, Zagreb, 1986.

Knjigu *Obuzdana utopija* tvori deset tekstova koji su većinom ranije objavljeni u časopisima *Kulturni radnik*, *Revija za sociologiju*, *Filozofska istraživanja* i dr, a tekst »Ideologija srednje klase« uzet je iz Kuvačićeve knjige *Sukobi*, koja je objavljena u Razlogovoj biblioteci 1972. godine. Uvjetno rečeno, tri područja istraživanja, često međusobno povezana, dominiraju u knjizi; to su, prvo, problemi socioloških teorija, znanstvenih paradigmi, različitih pristupa proučavanju društva kao osnovnog predmeta sociologije, zatim, to su problemi socijalne stratifikacije Zapada i Istoka, sa naglaskom na istraživanja specifičnosti socijalističkih društava, njihove strukture i razvojnih procesa, i konačno, to su problemi jugoslavenskog društva, njegovih određenja i karakteristika. Većina tema u knjizi karakteristična je za Kuvačićev rad uopće, a ključni teorijski problemi iz knjiga *Marksizam i funkcionalizam* i *Znanost i društvo* ovdje se dalje razrađuju, nadopunjuju i sučeljavaju sa novim aspektima,

proizašlim iz situacije društva osamdesetih godina.

»Nova situacija« i nove društvene teorije, njihove kategorije i pojmovi, razlikuju se od teorija i pojmova koji su prevladavali u društvenim znanostima do kraja šezdesetih. Pitanje o karakteru te različitosti donosi već prvi tekst »Teorija i društvena promjena«, a obilježava i većinu ostalih. Kuhnov pojam naučne paradigme Kuvačić upotrebljava suprotstavljajući se pozitivističkom pristupu, ukazujući na značaj invencije, mašte i nepredvidivosti, diskontinuiteta nasuprot isključivoj kumulativnosti i želji za apsolutnim kvantificiranjem. Tako i na pojam »Marxova paradigma« treba gledati u svjetlu Kuvačićevog naglašavanja aspekta nastajanja, proizvodnje paradigme, u svjetlu značaja koji tada dobijaju pojmovi diskontinuiteta i promjene, utopijskog i nepredvidivog. Jasno je da se ne radi o striktnom »uklapanju« Marxove misli u Kuhnovu definiciju naučne paradigme, jer bi takvo »obuhvaćanje« pojmom paradigme značilo i njeno obuzdavanje.

Društvene teorije osamdesetih godina karakterizira opadanje interesa za globalni pristup i s tim povezano napuštanje utopijskih vizija budućnosti (str. 16). Svjedoci smo mnogih koncepcija dualističke strukture suvremenih društava. Analizirajući uzroke nastanka i karakteristike nekih suvremenih dualističkih teorija (Gorz, Bahro, Habermas), Kuvačić, potaknut pitanjem odnosa teorije i društvene promjene, a ističući odnos prema utopijskome kao ključnu razliku paradigme, traženja novih puteva i stanja »normalne nauke«, zaključuje kako »tvrdnja da je 'Habermasova paradigma' potisnula 'Marxovu paradigmu' nije znanstveno zasnovana, nego je izraz političkih i ideoloških